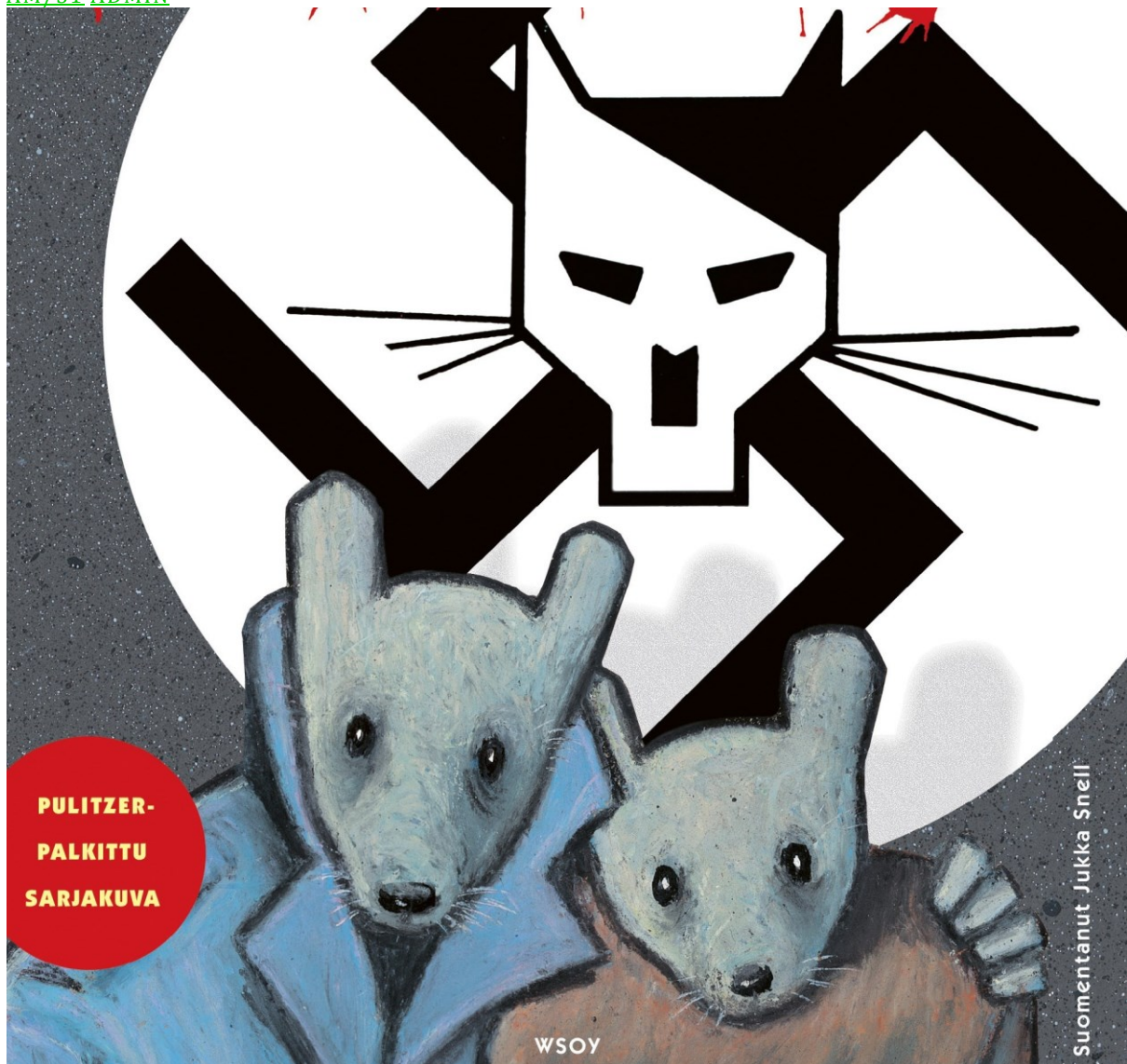

Art Spiegelman (suom. Jukka Snell): Maus

AM/31 ADMIN

LIISAMARI SEPPÄLÄ

Newyorkilaisen Art Spiegelmanin (s. 1948) kaksiosainen sarjakuvaromaani *Maus* on klassikko. Teoksen on alun perin suomentanut Jukka Snell jo 1990-luvulla, mutta tänä vuonna siitä on ilmestynyt tarkistettu laitos, joka sisältää kovissa kansissa molemmat osat. *Maus, Selviytyjän tarina* kertoo taiteilijan isän Vladek Spiegelmanin (1906—1982), selviytymisestä Puolan juutalaisena toisesta maailmansodasta. Tarinassa oman osansa saa myös taiteilijan äiti Anja Spiegelman (1912—1968). Lisäksi kertomuksessa kuvataan Anjan perhettä sekä pariskunnan ystäviä ja tuttavuuksia.

Teos kerrotaan kahdessa eri aikatasossa. Nykyhetkessä Vladekin poika Artie haastattelee isäänsä kasettinauhurin avulla. Sekä selviytyjän tarinan kertominen että sen kirjaaminen ylös ovat raskaita tehtäviä.

Artie yrittää pysyä isänsä erikoisissa oikuissa mukana. Yhteiselo isän kanssa on ahdistavaa. Vladek on tarkka rahasta, hän säästää vanhaa rojua, ja hänellä on monia sairauksia ja omituisia tapoja. Isä nukkuu yönsä rauhattomasti ja ulvoo nähdessään painajaisia. Traumatisoituneen isän välit aikuiseen poikaansa ovat hankalat ja monimutkaiset. Puolasta Amerikkaan muuttanut isä puhuu huonoa englantia. Käännöksessä se on ratkaistu niin, että kaikki omistusliitteet puuttuvat. Ratkaisu on toimiva.

“Teidän täytyi varmaankin maksaa rouva Motonowalle siitä, että hän piti teitä piilossa?”

“Tietenkin minä maksoin...ja hyvin maksoin”

“... Mitä luulisit? Vaarantaisiko joku oman hengen ilmaiseksi?” (144)

Toinen aikataso kertoo Vladekin ja Anjan tarinaa saksalaisten miehittämässä Puolassa. He joutuvat ensin muuttamaan ghettoon. Sen tyhjentämisen jälkeen he piilottelevat saksalaisilta monin eri tavoin, kunnes lopulta molemmat joutuvat Auschwitziin keskitysleirille 1944.

Vladekista tulee vanki numero 175 113.

Selviytyjän tarina kerrotaan kronologisessa järjestyksessä. Vladek saa palvelukseenastumismääräyksen 24.8.1939. Saksa hyökkää Puolaan 1.9.1939, ja myös korpraali Vladek Spiegelman joutuu sotaan. Vladek päätyy lopulta saksalaisten vankileirille. Kaikki Puolassa uskovat, että sota loppuu salamannopeasti.

Vankileirillä Vladek sopeutuu nopeasti uusiin olosuhteisiin. Hän peseytyy talvellakin joessa joka aamu pysyäkseen terveenä.

“Mihin sinä menet?”

“Jokeen peseytymään.”

“Oletko tullut hulluksi?”

“Brr. Nyt olen puhdas ja minulla on lämmin koko päivän.”

Monet muut saivat paleltumia. Paleltumat märkivät ja märkään tuli täitä. (55)

Vapauduttuaan vankileiriltä Vladek pääsee palaamaan Sosnowieciin perheensä, vaimonsa ja lapsensa, luo. Saksalaiset ovat takavarikoineet suvun tehtaat. Niinpä Vladek ryhtyy käymään mustan pörssin kauppaa: hän ostaa ja myy. Ensin hänen kauppatavaransa ovat kankaat, mutta kun niiden kanssa liikkuminen käy liian vaaralliseksi, hän siirtyy kultaan, jota on helpompi piilottaa.

Vladek ja Anja ovat tiivis pari. He tukevat toisiaan hankalissa olosuhteissa. Kerran Anja menettää malttinsa ja ryhtyy luettelemaan kuolleita sukulaisiaan ja perheenjäseniään.

“Miksi pitelet minua, Vladek? Jätä minut! En tahdo elää!”

“Ei, rakkaani! Kuoleminen on helppoa...”

“Mutta elääkseen täytyy kamppailla!”

“Meidän täytyy kamppailla yhdessä viimeiseen asti! Minä tarvitsen sinua!”

“Ja huomaat, että yhdessä me selviydymme.”

Sanoin hänelle aina näin. (124)

Art Spiegelman lomittaa sarjakuvansa joukkoon karttoja ja kaaviokuvia. Hän kuvaa isänsä rakentamia bunkkereita ja Auschwitzin ruumiinpolttorakennuksen toimintalogiikan.

Keskitysleirillä Vladek osoittaa neuvokkuutensa oppimiskykynsä ja erilaisten taitojensa avulla. Hän toimii peltiseppänä, suutarina ja englanninopettajana. Yksi sarjakuvan kaaviokuvista näyttää, miten rikkoutunut saapas ommellaan kasaan niin, että tikkauksia ei näe.

Teoksessa kuvataan myös useaan otteeseen tapahtumia, joissa Vladek on onnekas, ja hänen henkensä säästyy. Artien isä on sodan aikana sopeutuvainen, kylmäpäinen ja harkitseva. Hän onnistuu keräämään itselleen varakkuutta kaupanteolla.

“Eivätkö he olisi auttaneet, jos et olisi voinut maksaa? Olittehan sentään samaa perhettä?”

“Hah! Sinä et ymmärrä...”

“Siihen aikaa ei ollut enää perheitä. Jokainen piti huolta itsestään!” (116)

Vladek myös säästää koko elämänsä ajan. Kun hän saa ruokaa, hän syö vain puolet ja säästää loput. Hänen vaihtokauppojensa tavat ovat lukemattomat. Artie käy isänsä kanssa pankin tallelokerolla.

“Katsopa, mitä minulla on tässä. Tämä savukekotelo ja naisten puuterirasia ovat 14 karaatin kultaa.”

“Joo”

“Minulla oli nämä minun mukana silloin Srodulassa, siinä kristallikruunubunkkerissa.”

“Todellako? Miten ne voivat olla sinulla vieläkin?”

“Kun Gestapo löysi meidät, pudotin nopeasti muutaman esineen savupiippuun...vaikka he löytäisivätkin minun muut arvoesineet, nämä ainakin säästyisivät.”

“Kun pääsin pois leiriltä 1945, livahdin takaisin Srodulaan, ja – yöllä kun ihmiset sisällä nukkuivat – kaivoin nämä esiin savupiipun pohjalta.”

“Jumaliste.” (128)

Juutalaisten erottelu Dienstin stadionilla on kuvattu vaikuttavasti. Henkensä säilyttävät saivat leiman passiinsa, muut lähetettiin kuolemaan.

Selviytyjän tarinan sisällä on myös toinen sarjakuva. Art Spiegelman julkaisi ensin sarjakuvan äitinsä itsemurhasta. Sen tyyli on vielä epävarma ja sisältö raskas, kuten arvata saattaa.

Art on katkera isälleen, joka on tuhonnut vaimonsa päiväkirjat. Vladek löytää kuitenkin valokuvia kuolleista sukulaisista, niihin Artien on tyytyminen. Selviytyjän tarinassa Anja nähdään miehensä silmin. He olivat onnellisia ja rakastivat toisiaan paljon, Vladek vakuuttaa.

Spiegelman on saanut sisällytettyä sarjakuvaromaaniinsa myös käsittämättömiä asioita. Vankileirillä Vladek näkee enneunen vapautumisesta, joka toteutuu täsmälleen unessa kerrottuna päivänä.

Sodan päättymisen jälkeen Anja käy ennustajalla, joka kertoo Vladekin olevan elossa. Ennustajan muutkin kommentit jo tapahtuneiden asioiden tilasta pitävät paikkansa. Keskitysleirillä näytetään kohtaus, jossa Vladek itkee toivonsa menettäneenä. Pappi tulee hänen luokseen ja kertoo, mitä hänen käsivarteensa tatuoidusta numerosta voi päätellä. 175113.

“Ja katso! Yhteenlaskettuna se tekee 18. Se on ‘Chai’, heprealainen elämännumero.”

“En voi tietää, selviänkö minä tästä helvetistä, mutta olen varma, että sinä läpäiset tämän kaiken hengissä!”

Minä aloin uskoa. Voin sanoa, että hän pani minuun uuden elämän.

“Ja aina kun asiat olivat oikein huonosti, minä katsoin ja sanoin: ‘Kyllä. Pappi oli oikeassa! Yhteenlaskettuna se tekee kahdeksantoista.’”

“Huh. Se mies oli pyhimys!”

“Niin...En enää koskaan nähnyt häntä.” (188)

Sarjakuvan kantava voima on tapa, jolla Art Spiegelman kuvaa ihmiset. Juutalaiset ovat hiiriä, saksalaiset kissoja, puolalaiset porsaita, ruotsalaiset sarvipäisiä hirviä ja amerikkalaiset luppakorvaisia koiria. Yksinkertaiselta vaikuttava ratkaisu on omintakeinen ja kekseliäs. Kun Vladek esittää puolalaista, hän laittaa kasvoilleen possunaamarin:

Menin usein raitiovaunulla kaupunkiin...

Vaunuja oli kaksi. Toinen ainoastaan saksalaisille ja virkamiehille, toinen puolalaisille.

Menin aina suoraan virkamiesten vaunuun...

“Heil Hitler.”

Saksalaiset eivät kiinnittäneet minuun mitään huomiota...

Puolalaisten vaunussa he haistoivat heti puolanjuutalaisen. (142)

Art Spiegelman on tehnyt ansiokkaan työn kuvatessaan vanhempiensa selviytymisen natsien käsistä. Hän on kuitenkin matkan varrella epäillyt kykyään saattaa työ päätökseen.

“Tunnen, että kykyni eivät riitä, kun yritän rekonstruoida todellisuuden, joka oli pahempi kuin pimeimmät uneni.”

“Ja yritän tehdä siitä sarjakuvan! – Minä olen tainnut haukata isomman palan kuin pystyn nielemään. Ehkä minun pitäisi unohtaa koko juttu.”

“On niin paljon asioita, joita en pysty koskaan ymmärtämään tai visualisoimaan. Tarkoitin, että todellisuus on liian monimutkaista sarjakuvaksi...Niin paljon täytyy jättää pois tai vääristää.” (176)

Maus on saanut sekä kriitikoiden että lukijoiden suosion. Sarjakuvaromaaninsa toisen osan alussa Artie kertoo, millaisia lieveilmiöitä menestyksestä on seurannut. Minusta tärkeimmältä tuntuu teoksen kääntäminen monelle kielelle.

Vladek Spiegelman kuolee verentungoksen aiheuttamaan sydämen vajaatoimintaan 1982. Vladek ei siis koskaan ehdi näkemään valmiina sarjakuvaromaanin toista osaa, joka julkaistaan 1986. Art Spiegelmanin on täytynyt tehdä toinen osa nauhoitettujen haastattelujen perusteella.

Näin Vladek kertoo omasta roolistaan pojalleen:

“Kun venäläiset lähestyivät, saksalaiset valmistuivat pakenemaan Auschwitzista. He tarvitsivat peltiseppiä purkamaan kaasukammioiden koneet.”

“He halusivat kuljettaa sen kaiken saksaan. Sinne he voisivat viedä myös kaikki juutalaiset ja tappaa heidät rauhassa.”

“Saksalaiset eivät halunneet jättää merkkiäkään siitä, mitä olivat tehneet.”

“Sinä olet kuullut kaasusta, mutta minä en kerro huhuja, vaan ainoastaan mitä todella näin.”
Minä olin silminnäkijä. (229)

Maus on kestänyt aikaa. Sen voi lukea monta kertaa ja aina löytää uusia yksityiskohtia tai kuvakulmia. Sarjakuvaromaani on suosittu ja arvostettu. Itse näen, että teoksen kantava voima on sen päähenkilön, Vladekin tarina. Kaikki muu on kehystä.

Art Spiegelman (2023) *Maus, Selviytyjän tarina*. [Alkup. *The Complete Maus*] suom. Jukka Snell. WSOY. 296 s.

Liisamari Seppälä on helsinkiläinen kirjoittamisen maisteri Jyväskylän yliopistosta